

Бүгү чурттарнын пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Төп Комитетинде болгаш
ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

№ 160 (11958)

1982 чылдың июль 10, суббота

1925 чылда
үндүзүлгөнгөн

Өртүз 3 көп.

КОММУНИСТИН АЛДАРЫ БОЛГАШ НУУРУ

— Бистиң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында бүгү коммунисттер планын даалгаларын донтаамал ажыр күүседип, хей-ниити амылгына идекпейн болгаш амырал-чуртталгага телептиг үлгөргө чыгып келген—деп, СЭКП обкомунун кижиги, Ленин база Куш-ажылдың Кызыл Туу орденнеринин эмлекчизи, суралгы саанчы Таан Домбала-овна Кара-Сал чоргаарал-биле чугаалап турар. Бо ферманың амылгынынан үш кижинин бирээзи-ле коммунист, олар өл улуг эвес коллективтиң буюлу эвээ, дайынчы авангарды болу берген. Коммунисттер буюлугениң харысалгалыг участоктарында быжыглаттыңан: 6-сы саанчы, а ескелери кадарчылар, бызаа ажаакчылары болуп амылдап турар.

Мында коммунисттер буюлуге сорулгаларын, социал болгаш ижинизинде айтырларын шитпирлээринге боттары-мың организацик амыл-биле, идекпейн-биле ферманы чаңгыс ай, сырый каттышкан, демниг коллектив кылдыр тургузуп ат шыдаан. Ынчанга районнуң социалистик чарымынга уда-дараа бирги черин ап келген, республикада мурнакчы фермаларын бирээзи. Чылда-ла бир инекке онааштыр ортак саалда 2600 кг амыл турар, продукцияның шынары бездиз, сүтүң 95,4 хууун бирги, ийги сортка дуулап турар. Коллективте амыл шагы үзөр, нору-чурум үрээр чорук барык чок.

Ол бүгүн чедип аларынга коммунисттер улуг ролдуг болган. Ылаңгыя боттарының херээзин мастерлери, хоочун саанчы-коммунист Т. Д. Кара-Сал, Ч. Н. Куулар, Д. И. Монгуш, Б. Б. Кара-Сал болгаш ескелер-даа коллективке бедиг ат-аларын чедип ап, амыл ескелерге телептиг үлгөргө чыгып келген турар.

Устунда дөг чиктерини өске куш-ажылчы коллективтерден база хей-биле көргүзүп болур. Амылга-даа, хей-ниити амылдарында-даа, чуртталга-даа коммунист кижик наман кездээ, наала-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчик партиявыстың кеңигүүнүң бедик адын телептик-биле дик-лээр укурлуг дээринки дугайында партияны айтышкыны коммунисттеринин аман хей кезин ыңдыг бедик харысалга-биле медереп биллип, ону хажым чока сагып турар.

Коммунисттер ат-алдарының болгаш нуурунун база партия кеңигүүнүң бедик адының дугайында бо чылдың эгезинде СЭКП-нин XXII съездизин аттыг совхозтун саанчызы, партия Чөөн-Хемчин райкомунун башы, Арыг-Бажы Монгуштуң чагаазы «Шыңга» партиятынган соода коммунисттерин, партия амылдарчыларының аңаа холбашкан чагаалары, чүүлдерге редакцияга кээри үргүлчүлөшкөн.

Партияның политиказын, СЭКП-нин XXVI съездизинин экономика, амыл-агы болгаш култура тургузуушкунуң талазы-биле салган сорулгаларын боттандыраары дээр чурт-туң база коллективтиң мурнунга коммунисттер авангарды ролуңуң, харысалгалык дугайын, хей-ниити амылгына оларның идекпейин, телептиг авторлар тодаргай айтып турар. Оон аңгыда СЭКП Уставының негелдерин үрээр, коммунисттер моральдык нормаларын хажыдар ийи-чаңгыс эштерден негелдени күштелдирерин, олар-биле эптежиң болбазын принципалдыг бую-биле олар негеп турар. Бо чылдың баштайгы чартында Кызыл хоорайның, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарның чамдык партия организациялары коммунисттер ат-алдарының болгаш амыл-херээзин дугайында айтырларын чугаалашкан партия хуралдары бедик идекпейин байданынга эрлип, ол-ла бүгүнүң дугайында принципалдыг чугааларын кылганы — анык коммунисттерге ижинизинки улуг салдары чедирген.

СЭКП-нин сөөлгү съездизинде, СЭКП ТН-ның Пленумна-рынга бистиң партиявыстың Төп Комитетинин Чыгыне секретары эш Л. И. Брежнев, кандыг-даа участокта амылдап турар болза, коммунисттер бүгү ниити амыл-херекке боду-нуң бүгү күжүн, дуржулгаларын база билгилерин берген турарының, эрес-мадырлыг амыл-херектиң, бедик организацик чоруктуң, быжыг сагылга-чурумуң үлгөргө чыгып келген, коммунисттер эргекч чугааларын донтаамал демдегеп келген. СЭКП ТН-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шитпирлерин база Ашык-чеп программаны боттандыраарыга коммунисттер «Амыктың мурнуна карак кызыл куш-ажылдың, инцидент-ванын, чүтүндүлүг болгаш тургуштук чоруктуң үлгөргө чыгып келген» деп, Леонида Ильич Брежнев база катан онзаап айттыңан.

Коммунисттер ат-алдарының болгаш нуурунун дугайында чугаа дээр-ле нандыг-даа участокта оң эрес-чуруугу куш-ажылчы, хей-ниити амылдарында идекпейин кириңгези база амылдарында телептик амыл-чаңгыс биле тууш холбашкан болуру-дур. Оң-биле кады СЭКП Уставының негелдерин карызы-биле хажыдар, даандыгдар амылга харысалгалык чидер, алысак-чыкскен чорукче сундулаар, арагалаар, амырал-чуртталгага телеп чок үлгөдиглер кылыр ийи-чаңгыс кижилер коммунисттерин аразында ам-даа бар.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларының талазында коммунисттер бедик адынга төлөп чок үлгөдиглер кылганнаран негелдени кошнадып, олар-биле үр үеде эпте-жиң кээр, шитпирлиг хемчег албас таварылгалар база тургулаан. Барың-Хемчин райпозунда, Кызылдың пассажир-лер АТБ-инде, «Тыва көдзү туду» трестин автобазында болгаш өске-даа черлерде партия организацияларында ыңдыг фактылар тургулаан. Чинээ, үстүнде алаанысы районнуң дарагы турган Попов дээрзи үр үеңиң дургузунда партия кеңигүүнүң бедик адынга таарышпас үлгөдиглерин кылып турда, ында партиянынга оң-биле эптежиң турган болгаш шитпирлиг хемчег албайн келген. А пассажирлер АТБ-инде партиянынга ууртукчулардан база чамдык коммунисттерден даандыгдар амыл-херек дээр негелдени дең-диз кошнатканында аңаа өрт болгаш, күрүмге улуг на-ранжаны таварыштырган.

Ындыг фактыларын партия организациялары чогуур өйүнде принципалдыг бую-биле шыңгыс ивер, ылаңгыя коммунисттер адын бузарткан, арын-нуурун оскунган ийи-чаңгыс кижилерге хажыраштыр шитпирлиг хемчеглерин алыр укурлуг. Бистиң партиявыстың ат-алдарының, херээ-лекциниң арыг болурунун дугайында чугаа чоруп турда, коммунисттер буюунаан негеледе бир дөмөй болу, кымга-даа чингелде турбас дээрзиниң дугайында СЭКП-нин XXVI съездизин база катан негизин партиянынга шыңгыс ба-рымдаалар, ону хажым чок ууртууга бейдар херек.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫНГА УТКУШТУР

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

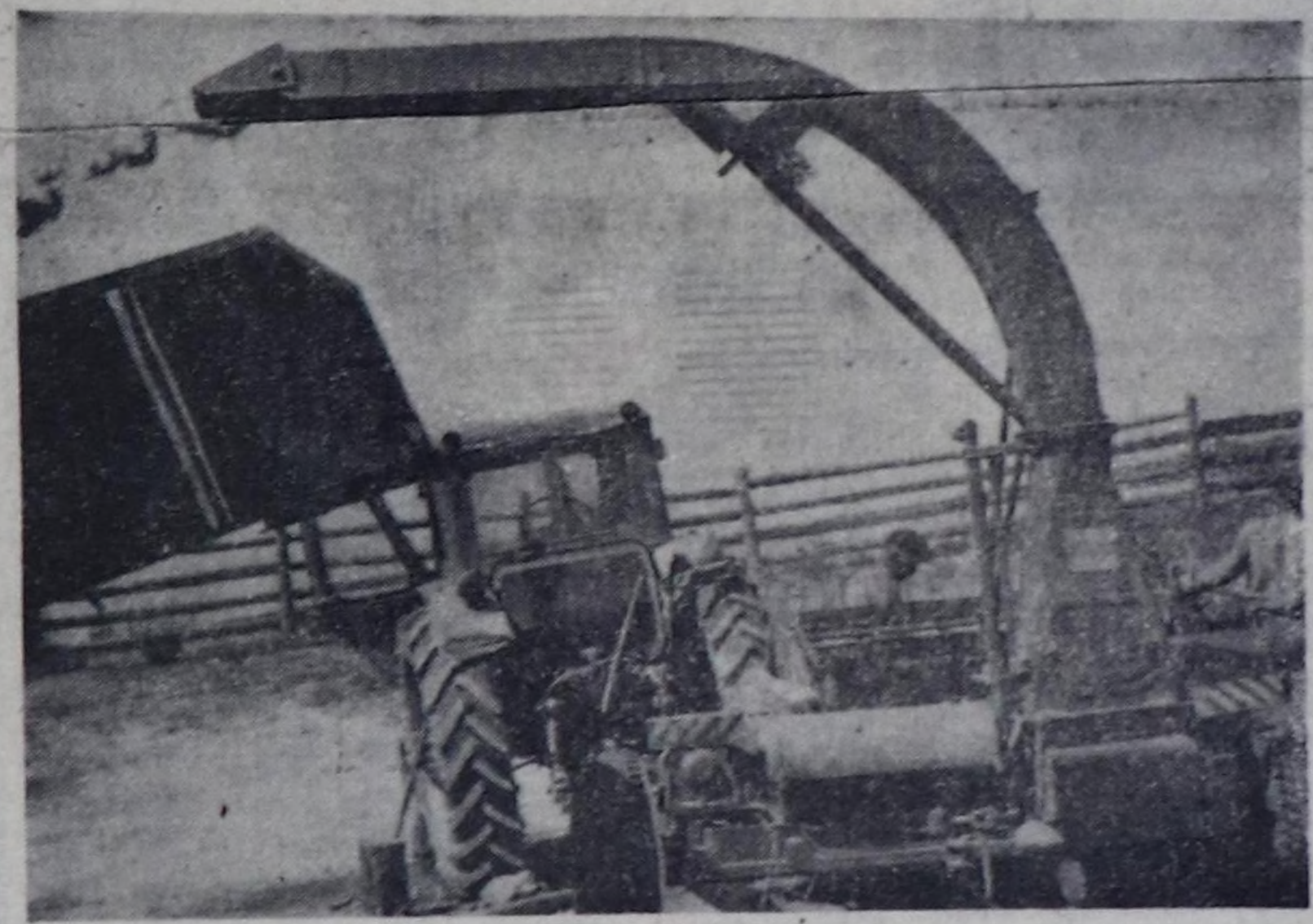
Он бирги беш чылдың ийги чылында бистиң брига-даныстың хоюн кыргырынга Мөрөн суурнуң агит-квартираларының кеңигүүнери болгаш хойжулар бот-тары идекпейин киришкен. Оларның аразында ылаң-гыя Зинаида Бадачы, Владимир Учурал, Ненден Сай-лык, Оля Шөмбүл олар идекпейин киришкенер.

Дадар-оол Хандыевич Мон-гуш Чөөн-Хемчин районда «Чыраа-Бажы» совхозтун мур-накчы амылчыларының би-рээзи. Ол мал чөмүнүң белет-келениң үзүндө АВМ-ге опе-ратор бооп ам дөрт чыл амыл-даан. Будук-бүрүзүндө вита-мининг мал чөмү белетизер талазы-биле ол бедик арга-дуржулгалыг.

Бо чылын ол майның 15-тен эгелээш, хола-хараган ба-жындан 46 тонна далганын белеткэн. Амгы үеде дуржул-галыг оператор машиназын би-чи-даа үрелишкени чок амылдады, будук-бүрүзүндө далган белетизер планын хүн-бүрүде 120—130 хуу күүсе-дип, республиканың малчы-нар наадымынга куш-ажылчы белетерлиг ужуражыр дээр

амылдап турар. ЧУРУКТАРДА: оператор Д. Х. Монгуш; ногаан масса-ны АВМ-ге экизеп дүжүрүп турары. В. ЧАДАМБАНЫң фотолары.

КАРА-ХӨЛДҮН МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кара-Хөл, шынап-ла, кай-гамчык чер. Таңды-Уулаңың мырпайды кырында, чүк-чүгү-ден далайга хүрөөлөй ал-ган, адыш окуу ышкы ор-гулашты шынаа. Оң өт-көгү бутка ораакш, сүстүң чидар. Догадлар арга-арыг. Ында кат-химис, тоорук эмгекч.

Хөлдүн өвүндө дөгелдиги шык бар. Ында улуг-улу-г кооргадардан көөргө, тапты-ла бир метр хире хөрүңнүң адаанда каял-даа эривес кы-лып дош чидар. Шынап-ла, кайгамчык чер.

Кара-Хөлдү дөксиндир аал-дар турар. «Тес-Хем» совхоз-тун кол чайлаа ол. Ам ында он муң амыл шээр мал, алды чүс амыл иек болгаш чыгыс мөөңеттинген. Оларны се-миртер талазы-биле хемчег-лери совхозтун дирекциясы, партию болгаш хей-ниити организациялары ап турар. Малчыларның амылдары-га, чуртталга болгаш хос-тук үезин чөп эрттиреринге таарымчалыг байдаларын

тургускан. Чайлааларда партия комсомол, улусчу кон-троль болгаш депутаттар бе-дуктери амылдап турар. Лек-торлар, агитаторлар партия-нын сөзүн чоңа чедирип, та-йылыр амылчы калбартыр. Кеңер кино, бот-тыңыңыр артистер өй-ойен чедип ту-рар. Автоматизир бо-ла баар.

Совхозтун У-Шынаа сал-бырыңгы малчылар Кара-Хөлдө чайлап турар. Салбы-ның хойжулары хой кыргы-лазыл органдыг дөксөн

болгаш күрүмге дүк садар планын ажыр күүсеткенер. Олар ам республика наады-мынга куш-ажылчы белетер-лиг ужуражыр дөш, шуудуру амылдап туралар. Ындыг-ларга Тыва АССР-нин алдар-лыг малчыны Чооду Хуурай-оол, суралгы малчылар Док-туз Мамышев, Ногаан Чыр-так-оол, Копалың Суван-оол болгаш өскелер-даа тамаар-жыр.

Б. ДОЮНДУ.

ЧОГУУР ТҮҢНӨЛДИ КЫЛГАН

Эрткен кыш «Өк» совхоз-тун амыл-ишчилеринге уду-г шүүдөлдү таварыштырган. Кайдаашкын урууундан сов-хозтун девискээринге оңт-сиген шоолуг үмөөн. Ынчалза-жок херекти амыл-агының бую-биле көрүп, эвээш-биче-даа бол, бар сизиниң черге кайбайн акаап алган болза, мал чөмүнүн арын куралы-ры бар болуп турган. А сов-хозтун удурутугаа белезин бодааш, ырак-даа болза, Омск областы саваа белетизер кижилер чоруккан. Бодуңуң де-вискээринде «Өк» хемчегли наадыштың өлөп сизиниң кестимейн көтөрүп арткан. Оң түннөлө чүч болганын? Кыжыл чөп чогууда 125 баш мыйыстыг бола мал алып хо-

раан, ол оң мурунда чыл-дымыдан 4,2 катан хей. Шээр мадан 2800 ажыг баш өлгөн, ол мурунда чылдымдала үш катан хей. Ам совхозтун удурутугаа эрткен берге кыштың кичээ-динден чогуур түннөлө кылган бе? Ол айттырды сов-хозтун директору Виктор Гурьянович Бессонов мын-чаар харыялаа: — Эрткен кыш биксе шы-нап-ла улуг кезектеп көрү-түлөп. Ону барымдаалаш, шитпирлиг малдыга четир чөмүнү куралырап алы-рынга бо чылын баш удур бе-леткен билс. Сизген козла-деңгиз амылдары техника-ны септерин июль ортанда доос-кан. Мал чөмү белетизери —

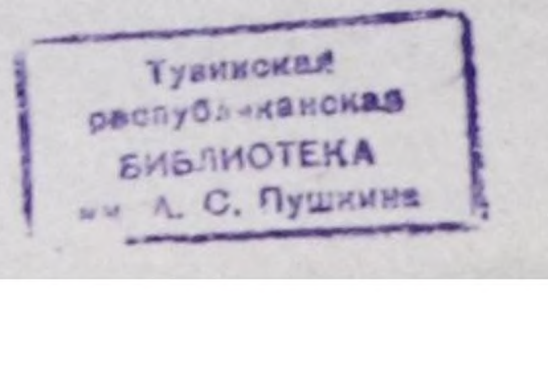
ажыл-агыда тускай адыр апарган. Механизматтыңан комплекстик отрядты үш бри-гадага үсөөш, кижик күжү, техниканы дең кылдыр ку-лааткан. Совхозтун оңт-сиген-дер шөвдиринде оңт-сигенге үлгүн өк. Ындыг болгонда, мал чөмүнүн күтүп четир авес, хары-даа артар куралы-ры тургузуп ап болур ар-га бисте бар. Ам хажым ужу-р бүтү күштү ол чугаа кампа-ниже мобилизастаары болу-р. «Өк» совхоз он бирги беш чылдың ийги чылында ян-мал чөмүнүн 5564 тонна си-сигени, ийи муң тонна сенаж-ты, сес муң тонна селесту, 300 тонна витамининг сизген далганын белеткеп адыр пла-ныг. Планыг күүседир-биле

Кошайла, Чаловкала бол-гаш Тараада үш сизиниң бригаданы июль 25-те мал чөмүнүн белеткелчиге кырген. Оларны эргезинде тракториун 16 кокскалы, 5 жатка, 8 трактор дүрбазы, 9 валоксуна, сарат салыр 6 херексө, тирч боддалаар ийи машина бар. Сизген болгаш будук-бүрү белеткелчиге бүтүндөй хаара турарын барымдаалааш, су-ралдарын чуртталкыларындал эргезип, албан организация, коллектив буюрунун чедир мал чөмүн белетизер оона-лаларын бергезип. Чинээ, совхоз төвү Аржаан суурнуң чурттакчылары, албан органи-зация черлер совхозтун ма-лыга түгө будук-бүрүңү бе-

зин 600 тоннамы белетизер оонаалды алган. Кошмай бригаданы «Өк» хемчиги солагы талакы шы-наадындан сизген көзүп турар. Ында сизиниң үнени мага-дыг. Шыктың чамдык черле-ринде өлөң сизген чагай үг-генинде мырпай калбар-тыр «чыдышкан». Сизген сый, бедик кылдыр үнениң-ден трактор кокскалылары бе-зин «харыгыл» турар. Би-чин-ле черин сизиниң берге-ге доран улуг сарат алар. Ында ак черин сиз-сизин машина-биле нестири-шкан, орун кылдыла, буга уунула сизиниң хөд кадыры-биле нестирерин ба-ла органдылааш. Ам совхозта ижиниз-биле

үш чүс тонна хире сизини бөзүп сараттаап, 20 ажыг тонна будук-бүрүңү бодда-дып аскап, 53 тонна витамин-ниң сизген далганын буюрген. Нитиниң сизген машина чөм белетизер үш бригада аразында чарышты. Оларын мурнуку одуруунда Тараа бригаданы (бригадир Михаил Түдүлү) чоруп турар. Ол бригада 20 тонна сизини, 15 тонна будук-бүрүңү белетизер.

«Өк» совхозта мал чөмү-нү белеткелчиге шитпир-хүн келген турум улам шап-кычтып турар. К. АРАКЧАА, «Шынык» тускай мөр. Бич-Хем район.

ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОЛУНГА ТУРАСКААЛ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-нын корр. И. Бирюкова). Волгага болган удуг тургузушкунга совет удуштуу мадырлыг чо-руун «Сталинград чыныга не-меч-фактис» шериглери чыда шапканы» деп бурун хуш айттыңан тураскаал панорама мөөңөжилди турар. Ола кадыг-дошкун тула-чуушкунар болуп турган бедик эрикте Сталинград тула-чуушкунун киржикчизин ССРЭ-нин удуштуу архитектору В. Масляевтин төлөвиленин бугаар туткан тураскаалды өк-чайт бажыны бедип үгеп. Шериг чуркчуларын Гессен аттыг студиясынын бажыле-тери Н. Бут, П. Демин, А. Скит, М. Самсонов, П. Жиги-монт, Г. Марсепко, П. Маль-нев, Ф. Успенко олар кай-гамчык удуг тураскаалды ту-дуп тургузушкунга хей чылдар-да ажыдаан. Оларын чога-дыкчы Бүз-биле тургускан ту-раскаалы Мамеа курган 1943 чылдың январь 26-да эрткен падакты тулачуушкунуң бистере ол-ла олчаандырын көргүзүп турар.

Волганың эриктинге тула-чуушкуну кайгамчык удуг-калбаа 120 метр болгаш бедик 16 метр чуруга чогаалында контук тода көргүскөн. Ол тула-чуушкун дугайында докумен-талдык ылаңгыш шыч чугаа-биле чергеленген бо турас-каал панорама — хамкытын мурунда бодунуң Төрөн чуртунуң хосталгазы болган аас-кежин дөш. Чер кырынга тайбын болгаш амылдарла-дыш совет удуштуу мадыр-лыг чорууп улап-чечен чу-рулга аргызы-биле түнпөп көргүскени болур. Стали-нград мадырлыг болуш-кунуңуң сөөлгү тулачууш-кунуңуң бирээзин көргө-түшкөн, тураскаалды автор-лары өтүт тулачуушкунуң-ны 200 хүнесиниң болгаш түнпөриңиң хей-хөтүнүң ма-дырлыг тулачуушкунуңуң чыныг чөргө түнпөй айтты, алтары совет үлүстү патло-натын демдөзү болу берген кижилерин эрес-леним ма-дырлыг чорууп алдарыткан-нар.

«РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүн алдарлыг амылдарчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун ЧАРДЫН РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун донтаалары болза: 1. «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүн алдарлыг амылдарчызы» хүндүлүг атты тургузар. 2. «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүн алдарлыг амылдарчызы» хүндүлүг ат дугайында дүрүмү болгаш «РСФСР-ниң ыяш үлетпүрүнүн алдарлыг амылдарчызы» деп херек дем-дөзүн тодарытканын байдлаар. РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. ЯСНОВ. РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары Ч. НЕШКОВ.

УЖУРАШКЫЖЕ, БАЙЫРЛЫГ!

Красноярск крайың Тыва АССР-ге хүнесинге кижиржи-биле келген краснояркылар-биле бистиң республикамыс дүп нап-биле байырлашкан.

Аалчылардан баштай «Нар-ки» ансамбл автооруктап ча-нышкан. Чарымышкын үези-нде чымыг сестер хей-ле бол-ган. Самолет-биле чорур дээр агаарын байдлашкан эвээс саалар ужурга тала-рышкан, ол чорур чарымыш-кының чымыг сестерин «ка-тал-катап чугаалыкыңа хары-даа адыг болган. — Салырин театрылар тер-гини эки-дир — деп, Соци-алистик Куш-ажылдың Мады-ры Александр Павлович Шер-стобитов чугаалады. — Чарап-даа жулуг-даа. Кайы ырактан бээр көстүп турар, залдары чырык, дөмөг. — Оң сценанынга ойнаар-га эки-дир — деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизы Григо-рий Васильевич Кошур не-мел. — Красноярсктин опера болгаш балет театры гостро-дан манча келер, оң коллек-тив кызылчыларга Чайко-вскийн «Опелла» деп операзын, уруугага элзон каш шилдерин көргүзүп.

— Бистиң чуртутуруң бир кээзэ тыва чер дугайында мырдан мейиз чогалдан берип көрүрүң — деп, Людмила Лу-пенко композиторлардан база шулукчулардан дилер кылды. — Тыва дугайында, оң өрткө аман оруунуң болгаш арга үезиниң дугайында интера-турат композиторияны тургу-са сөзүң-дур — деп, Тыва АССР-нин алдарлыг артизы Константин Алексеевич Воши-

ков чугаалады. Бистиң крайың Тыва АССР-ге хүнеси тергичи эки арты. Тываның урай чүдү-биле Красноярсктин черинге удаас таңырыктаа эдетер бис — деп, крайың култура аралдыгынын чачыныгына орадалкын Геннадий Леонидович Ружика түнөлдү. Аалчыларын чачыныгына аралыга СЭКП ТН-нын кеңигүүнө кандидаты, СЭКП Тыва обкомунун бирги секре-тары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. И. Мендеев, республиканың Ми-нистрлер Чөвүлелин Чарга-зы Ч. Д. Б. Олар, СЭКП об-комунун секретары Д. К. Ор-жак, СЭКП Кызыл хоорому-нун бирги секретары А. И. Пожисаев, улус депутаттары-нын хоорай Совединин күүс-көмүңүн даргазы Ш. Д. Куу-лар олар база турганнар. Олар аалчыларын Тывага ба-ла катан кээринге чалап ту-ра-ганнар. Ужудун үнүтөр үе келген. Үдөштерин коозларын уду-депутаттарынын Красноярск край Совединин күүс-көмүңүн даргазы Н. Ф. Татарчук болгаш өскелер-даа дилың-биле тутканын, Аалчылар самолё-тче угланканын. — Ужурашкыже, байырым! — дөш өстөр шалыг чагы-лашкан. Ужурашкыже шына-ла удаас келер! (Бастың корр.).

КЫЛДЫНГАНЫН БЫЖЫГЛААР

Владимир областың фермаларының болгаш комплекстериниң амылдангачылары күрүнөге сүт, эт бөлгаш ыдээз амыл агыйынч өсө-даа продукттарын сазарын көүдөдир сорулганы салган. Ону боттандыра-ы-биле областа тудулгар нал-барган. Чимжэ, Собин районда Лаким аттыг совхозта 18 муң баш мыйыстыг бода мал кирер «Владимирский» комплексти амылгалга кириген. Ук комплекс 5 гектар хире чери ээлеп турар.

«Владимирскийде» малды өстүрүп-даа, чөмгөрүп-даа турар. Технологианы ынчаар чорутканы тудулгарны өргөз чигегидир, техника-биле хандырылганы бөдүүнчүдөр, оң бүдүрерин хай чыгаргал уңдурбөс арганы берген.

ЧУРУНТА: Галина Ивановнаның чаш бызалары эжаап турары.

Н. АКИМОВ биле И. ЛАКИНИННИҢ ФОТОСУ

